

ZYGMUNT BAUMAN

Akışkan Modernite

Çeviri: SİNAN OKAN ÇAVUŞ

4. BASKI

♥ can

ZYGMUNT BAUMAN

AKIŞKAN
MODERNİTE

Akışkan Modernite, Zygmunt Bauman
İngilizce aslından çeviren: Sinan Okan Çavuş
Liquid Modernity

© 2000, Zygmunt Bauman

© 2017, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Polity Press Ltd., Cambridge ve Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2017

4. basım: Haziran 2019, İstanbul

Bu kitabın 4. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Editör: Kaan Durukan

Düzeltili: Burçak Başpınar, Mert Tokur

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3371-0

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750733710

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

ZYGMUNT BAUMAN
AKIŞKAN
MODERNİTE

İNCELEME

İngilizce aslından çeviren
Sinan Okan avuş

Zygmunt Bauman'ın Can Yayınları'ndaki diğerk kitabı:

Iskarta Hayatlar, 2018

ZYGMUNT BAUMAN, 1925'te Polonya'nın Poznań şehrinde Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Eđitimini, akademik formasyonunu ülkesinde aldı, 1960'ların sonunda yaşadığı politik bir sorun nedeniyle Polonya'yı terk etmek zorunda kalana dek de hayatını esas olarak burada sürdürdü. Sonrasında adıyla en çok özdeşleşen ülke İngiltere, kurum ise çok uzun yıllar çalıştığı Leeds Üniversitesi'dir. Eserlerinde Antonio Gramsci, Georg Simmel, Theodor Adorno, Hannah Arendt, Jacques Derrida gibi isimlerin izleri görülür. Fazlasıyla üretken bir bilimsanı olan Bauman'ın en önemli çalışmaları arasında, elinizdeki yapıtın yanı sıra *Modernite ve Holocaust*, *Sosyolojik Düşünmek*, *Modernlik ve Müphemlik* ile *Postmodernlik ve Hoşnutsuzluklukları* sayılabilir.

SİNAN OKAN ÇAVUŞ, 1965 yılında Kastamonu'da doğdu. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İngiliz Dili Eğitimi Bölümü mezunudur. Halen aynı bölümde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

İçindekiler

2012 Baskısına Önsöz: <i>Akışkan Modernite</i> , Yeniden.....	11
Önsöz: Hafiflik ve Akışkanlık Üzerine.....	25
1. Kurtuluş	41
2. Bireysellik.....	91
3. Zaman/Mekân	142
4. Emek.....	194
5. Cemaat.....	244
Sonsöz Niyetine: Yazmaya, Sosyolojiyle İlgili Yazmaya Dair	289
Dizin.....	307

2012 Baskısına Önsöz

Akışkan Modernite, Yeniden

On küsur yıl önce, yaşadığımız hayat için kullanıldığı şekliyle “akışkanlık” metaforunun anlamını çözmeye giriştiğimde kafamı en çok kurcalayan ve kendini ele vermemek için inatla direnen bilinmezlerden biri, akışkan modern insanlık durumunu nasıl okuyacağımızdı: İleride olacakların bir işareti, bir felaket habercisi miydi? Yoksa –bitmemiş, eksik kalmış ve tutarsız olduğu kadar– geçici ve kısa süreli bir çözüm; insanların bir arada yaşama durumuna karşı öne sürülen savlara verilen iki farklı ama yine de uygulanabilir, uzun ömürlü, tam ve tutarlı iki cevap arasındaki geçiş mi?

Şu âna kadar bu ikilemi çözmeye yaklaşmış bile değilim fakat kendimizi bir tür “fetret devrinde” – eski yöntemlerin artık işe yaramadığı, eski öğrenilmiş ya da edinilmiş yaşam kiplerinin şu anki *conditio humana*¹ için artık uygun olmadığı, fakat karşımızdaki zorluklarla mücadele edebilmemizi sağlayacak yöntemlerin ve yeni koşullara uygun yeni yaşam kiplerinin henüz icat edilip yerine konmadığı ve uygulamaya geçilmediği bir dönemde – bulduğumuza gün geçtikçe daha çok düşünmeye başladım... Mevcut form ve düzenlerden hangilerinin “eritilip” kullanımdan kaldırılacağını henüz bilmiyoruz; oysaki bunların hiçbiri eleştirilemez değildir ve hemen hepsi de, şu ya da bu kadar zaman önce, zamanı geldiğinde değiştirilmek üzere işaretlenmiştir.

Daha da önemlisi, atalarımızın tersine bizim nereye gitmekte olduğumuza dair açık ve net –*küresel* toplum, küresel ekonomi, küresel politika, küresel kanuni yetki alanı, vs. için bir örnek model oluşturacak– bir “hedef” görüşümüz yok... Onun yerine, o anda karşımıza çıkan sorunlarla uğraşiyor, denemeler yapıyor, karanlıkta

1. (Lat.) İnsanlık hali. (Y.N.)

el yordamıyla yolumuzu bulmaya çalışıyoruz. Karbondioksit kirlenmesini azaltmak için kömür santrallerini kapatıp yerlerine nükleer santral kurmaya çalışıyor, böylece Çernobil ve Fukuşima'nın lanetli ruhlarını başımıza kendimiz musallat ediyoruz... İktidarın (yani bir şeyler yapma becerisinin) politikadan (yani neyin yapılması gerektiğine karar verip öncelikleri belirleme becerisinden) koptuğunu bilsek de hissediyoruz (ve çoğumuz bunu kabullenmek istemiyor), böylece, "ne yapmalı" konusundaki kafa karışıklımıza ek olarak, şimdi de "bunu kim yapacak" konusunda karanlıktayız. Sorunlarımızın, sorunlarımızın kaynaklarının ve sonuçlarının küresel boyutlarını göz önüne aldığımızda, anne babalarımızdan ve onların anne babalarından bize miras kalan ve sınırları, ulus devletin sınırları olan amaca yönelik kolektif eylem aktörlüğünün tek başına yeterli olmadığı açıktır..

Biz, eskiden ne kadarsak şimdi de o kadar moderniz fakat bu modern "bizlerin" sayısı son yıllarda bir hayli artmış durumda. Şu âna kadar dünyanın her yerindeki, ya da hemen hemen her yerindeki hepimizin, ya da neredeyse hepimizin modernleştiğini söyleyebiliriz. Bunun anlamı şu: On beş-yirmi yıl öncesinin aksine bugün, gezegen üzerindeki bir-iki istisna dışında hemen hemen her toprak parçası, adına bugünlerde "modernleşme" denen durdurulamaz, takıntılı ve saplantılı değişime ve insanları sürekli olarak istihdam fazlası hale getirmek ve bunun kaçınılmaz olarak yol açtığı toplumsal gerilimler dahil, onunla birlikte gelen her şeye tabidir.

Modern yaşam biçimleri birbirlerinden pek az yönden farklıdır – fakat hepsinin de ortak özelliği kırılganlıkları, geçicilikleri, risklere açık ve sürekli değişime eğilimli olmalarıdır. "Modern olmak" demek, modernize etmek demektir – takıntılı, saplantılı bir şekilde modernize etmek; kimlik bütünlüğünü korumak bir yana, sadece "olmak" [*to be*] değil, tamam olmaktan kaçarak, hep tanımsız kalarak, sonsuza dek "oluş" [*becoming*] içinde bulunmak. Bir yapının son kullanma tarihi geçip artık işe yaramaz ilan edildiğinde yerine yeni bir yapının konması, bir sonraki gerekliliğe kadar işe yarayacak geçici bir çözümden başka bir şey değildir. Her zaman bir şeyin "post-"u olmak, modernitenin ayrılmaz bir parçasıdır. Zaman geçtikçe modernite de, efsanevi Proteus gibi şekil değiştirir... Bir süre önce adına (yanlış bir şekilde) postmodernizm denilen ve benim daha yerinde bir ifadeyle "akışkan modernite" demeyi tercih ettiğim olgu, değişmeyen *tek şeyin* değişim, kesin olan *tek şeyin* ise belirsizlik olduğunun gittikçe kesinleşen kanıtıdır. Yüz yıl önce "modern olmak" demek, mümkün olan "en üst mükemmellikle aşı-

masına” ulaşmaya çalışmak demektir – şimdi ise sonu gelmeyen bir gelişme süreci, ulaşılabilecek bir nihai amacın ve böyle bir isteğin olmaması demek.

Katılık/akışkanlık çiftinin tam anlamıyla bir ikili olduğunu hiçbir zaman düşünmedim; bana göre bu iki durum, birbirine (François Lyotard’ın, önce postmodern olmadan kimsenin modern olamayacağını söylerken muhtemelen aklında olan türden) diyalektik bir bağ ile bağlanmış, ayrılmaz bir çifttir. Nitekim nesnelere ve durumların akışkanlaşmalarına neden olan, onları akışkan halde tutan ve yönlendiren şey, katılık beklentisi ve arayıştı; akışkanlık katılığın zıddı değil, katılık arayışının bir sonucu ve bazen akışkanlığın velayetini almaya niyetli kimse çıkmasa da, ikisi de aynı anne babanın çocuğuydu. Buna karşılık soğutma, yumuşatma ve kalıba dökme çabalarını harekete geçiren şey de sızan, damlayan, akan sıvının şekilsizliğiydi. Modernitenin “katı” ile “akışkan” dönemleri arasında bir ayrım yapabilmemizi (yani, onları ardışık bir sıraya sokabilmemizi) mümkün kılacak bir şey varsa, o da bu çabanın ardındaki açık ya da örtük hedeflerdeki değişimdir.

Katıların erimesine yol açan esas neden katılığa karşı duyulan kırgınlık değil, mevcut ve edinilmiş katıların katılık dereceleriyle ilgili hayal kırıklığıdır: Basitçe ifade edecek olursak bize miras kalan katılar, düzen takıntılı ve saplantılı bir şekilde düzen kurucu modern güçler tarafından yeterince katı (değişime karşı direnmede yerli ve kararlı) bulunmamıştı. Ne var ki, bunun ardından (dünyanın bizim yaşadığımız kısmında, bugüne dek) katılar, akışkan magmanın “durumunu yeni bir değişime dek koruyan”, gelip geçici yoğunlaşmaları –nihai sonuçtan çok geçici çözümler– olarak görülüp öyle kabul edilmeye başlandı. Her şeyde ve her durumda aranması gereken ideal durum olarak katılığın yerini akışkanlık aldı. Bütün katılar (şu an için arzu edilir olanlar dahil) sadece ve sadece istenildiği zaman kolayca eritilebilir kaldıkları sürece hoşgörüle karşılanmaktalar. Dayanıklı bir yapının inşa edilmesi, sağlamlaştırılması ve katı hale getirilmesi işine girişmeden çok önce, onu eriterek akışkan hale getirecek uygun bir teknolojinin hazır edilmesi gerekir. İnşa edilecek yapının sökülebilmeye için gerekli sağlam bir güvence, daha inşa süreci başlamadan önce verilmelidir. Daha inşa edilirken çözülmeye başlayan “biyolojik olarak çözünebilir” [biyobozunur, *biodegradable*] günümüzün ideal yapılarıdır ve hepsi olmasa da pek çok yapıdan bu standarda ulaşmak için çaba göstermesi beklenir.

Uzun lafın kısısı, “katı” aşamasındaki modernitenin kalbinde geleceği kontrol etmek ve kesinleştirmek yatıyorsa, “akışkan” dö-

nemde hedef, geleceğin ipotek altında olmadığına garantilenmesine ve geleceğin getirmesi ümit edilen ve önünde sonunda getireceği kesin olan ama ne olduklarını hâlâ göremediğimiz meçhul ve bilinemez fırsatlardan öncelikli bir şekilde yararlanma tehdidini savuşturmaya kaymıştır. Nietzsche'nin sözcüsü Zerdüşt bu insanlık durumunun geleceğini o günden görmüşçesine, geçmişteki başarı ve günahların kalın ve ağır kalıntılarının yükünü omuzlarında taşıyan İrade'nin acı ve öfkeden "dişlerini gıcırdatmasına", inim inim inlemesine ve ağırlıkları altında iki büklüm ezilmesine neden olacak şeye, yani "bugünün aylıklıkla heba edilmesine" bakıp dövünerek gözyaşı dökmüştü... Sökülüp parçalanamayacak kadar katılmış, sabrımızı zorlayarak ayakta kalmakta direnen, elimizi kolumuzu bağlayan şeylere karşı duyduğumuz korkuyu, çok güzel bir ânı dondurup sonsuza kadar yaşatmak isteyerek büyük bir hata işleyen Faustus'un peşine takılıp cehenneme kadar gitme korkusunu alan Jean-Paul Sartre, bu duygunun izini geriye doğru, sümüksü ve yapışkan maddelere dokunmaya karşı duyduğumuz o eski, ilkel ve içgüdüsel nefretle karışık içerleme duygusuna kadar takip etti; ama yine de bu korku, sadece belirtileri açısından, akışkan modern çağın eşliğindeki insanlık tarihinin itici gücü olarak görülüyordu. Aslında bu korku, modernitenin gelişinin yakın olduğunun bir işaretiydi. Ve biz, [bu korkunun] ortaya çıkışına, tarihsel akış içinde gerçek anlamda bir paradigmatik dönüm noktası gözüyle bakabiliriz...

Daha önce defalarca belirttiğim gibi, moderniteyi bir bütün olarak kendinden önce gelen dönemlerden ayıran şey, elbette ki onun takıntılı ve saplantılı bir şekilde modernize etme çabasıdır – ve modernize etmekten kasıt akışkanlaştırma, eritme ve ergitmedir. Fakat – fakat! Başlangıçta, modern aklı en çok meşgul eden konu ergitme teknolojisinden çok (etrafımızdaki görünürde katı yapıların çoğu, kendi dayanıksızlıklarından eritilerek kalıplanmış gibidir) ergimiş metalin döküleceği kalıpların tasarımı ve metali o şekilde tutacak teknolojilerdi. Modern akıl mükemmeliyet peşindeydi – hedeflediği mükemmeliyet hali ise son tahlilde bütün eziyetin ve zorlu çabaların sonu anlamındaydı, zira o noktadan sonraki değişimler kötü sonuçlardan başka bir şey getirmeyecekti. Daha önceleri değişime, bizi bir denge ve sükunet dönemine –dolayısıyla rahatlığa ve mutlu bir aylıklığa– götürmesini umduğumuz hazırlayıcı ve geçici bir tedbir gözüyle bakılıyordu. Kişilerin gözünde değişim eski, paslanmış, kısmen çürümüş, döküntü, delik deşik ve normalde güvensiz, hepten kalitesiz yapılardan, çerçevelerden ve düzenlerden kurtulup yerlerine ihtiyaca göre üretilmiş ve mükem-

mel olduğu için nihai –suya, rüzgâra ve aslında tarihe dayanıklı– yapıların konması süreciyle sınırlı bir ihtiyaçtı... Değişim, deyim yerindeyse ufuktaki muhteşem tabloya –bir düzen hayaline, ya da (Talcott Parsons’ın modern uğraşlar üzerine yaptığı muhteşem sentezi hatırlayacak olursak) akla gelebilecek her türlü çalkantıdan zaferle çıkabilen, inatla ve sebatla önceki dengeli durumuna döne-bilen “kendi kendini dengeleyebilen bir sisteme”; “olasılıkların” (bazı durumların olasılıklarını maksimize, diğer bazılarınıkini de minimize ederek) baştan sona ve geri dönüşü olmayan bir şekilde “saptırılmasından” doğan bir düzene – doğru yapılan bir hareketti. Tesadüfler, beklenmedik olaylar, farklı kültürlerin bir aradalığı, çift anlamlılık, anlam belirsizliği, akışkanlık ve düzen kurucuların di-ğ er kâbusları ve baş belaları ile aynı şekilde değişime de *geçici bir rahatsızlık* gözüyle bakılıyordu (günümüzde bunun tam tersidir: Richard Sennett’in işaret ettiği gibi, kendi ayakları üzerinde mü-kemmel bir şekilde durabilen düzenler, hâlâ ayakta kalabilecekle-rini ispat için yerle bir edilmiş durumdadır).

On dokuzuncu yüzyılın en saygın ve sözü dinlenir iktisatçıla-rının çoğu ekonomik büyümenin “insanların bütün ihtiyaçları kar-şılanana kadar” süreceğini ve bunun ardından kendini her yıl yeni-den, aynı miktarda ve içerikle üretecek “durağan bir ekonominin” geleceğini düşünüyordu. Farklılıklarla birlikte yaşam sorununa da, aynı şekilde, geçici bir rahatsızlık gözüyle bakılıyordu: Farklılıklar-ın çatışması ve bir arada yaşayamayacağı açık zıt kutuplar arasın-daki savaşlar nedeniyle sık sık şirazesinden kayan ve baş döndürecek kadar farklı renklerle dolu dünya, sonunda (kökten bir şekilde) “bütün savaşlara son verecek bir savaşın” veya (evrimsel bir şekil-de) uyum ve asimilasyonun yardımıyla, her türlü çatışmadan ve düşmanlıklardan arınmış, huzurlu, tek tip, tekdüze, sınıfsız bir dünya olacaktı. Almanya’nın Ren bölgesinden gelen iki ateşli genç, Karl Marx ile Friedrich Engels, kapitalizmin yüksek fırınları bizi bu dengeli, sorunlarından arınmış dünyaya taşımak için gerekli eritme işini yaparken hayranlıkla izliyorlardı. Baudelaire, uçup giden bir ânın içinden sonsuzluğa bakan en sevdiği modern ressam Constan-tin Guys’e övgüler düzüyordu. Kısacası o zamanki modernizm, sonunda *a priori* olarak sabit, önceden çizilmiş bir bitiş çizgisi olan bir yol, en nihayetinde kendini gereksiz kılacak bir hareketti.

Yine de, saplantılı ve takıntılı bir modernleşme süreci olma-dan modernitenin en az esmeyen rüzgâr ya da akmayan bir nehir kadar oksimoron bir kavram olduğunun çok geç farkına varıldı ya da kabullenildi... Modern yaşam biçimi yeterince katı olmayan

“düşük kalite” katıları eritme işinden yine aynı katıları ama bu sefer kendi başlarına ayakta kalamayacak kadar, yani fazlasıyla katı oldukları için eritme işine dönmüştür. [Modernite] muhtemelen en başından beri bu işi yapıyordu (bunun böyle olduğunu artık biliyoruz) – fakat James Mill, Baudelaire ve hatta *Komünist Manifesto*’nun yazarlarının zamanında bunu ima edecek bir şey söyleseydiniz, modernitenin sözcüleri size şiddetle karşı çıkardı. Yirminci yüzyılın başlarında Eduard Bernstein, “Hedef hiçbir şeydir, hareket her şey!” deme cesaretini gösterdiğinde sosyal demokrasi-nin Ekâbirler Korosu’nun protesto çığlıklarıyla karşılaşmış, sosyalist teşkilatın *Areopagus*’u¹ onu derhal aforoz etmiştir. Aralarında on yıldan fazla fark olan Baudelaire ile Marinetti arasında –ortak meselelerine rağmen– temel bir aksiyolojik fark vardır. Bu, farkı yaratan farkın ta kendisidir..

Moderniteyi başlatan şey, dayanıklı yapıların yıkılıp yok olma-çığını gösteren işaretler ve dağılan [katı] yapıların ve onlardan kalan boşluğa hücum eden kısa ömürlü, geçici şeylerin dehşet verici görüntüleri olmuştur. Fakat aradan iki yüz yıl bile geçmemişken, kalıcılık ve geçicilik değerleri arasındaki üstünlük/aşağılık ilişkisi tam tersine döndü. Şu anda değerli olan şey –çözülmesi kolay bağ-ların, geri alınabilecek taahhütlerin ve ömrü, oyun süresinden daha uzun olmayan, hatta bazen daha kısa süren oyun kurallarının yanı sıra– her şeyi tersine çevirebilme, bir kenara atabilme ve bırakılıp gidebilme kolaylığıdır. Ve hepimiz, durdurulamaz bir yeni heyecanlar avının içine fırlatılmış durumdayız.

“Akışkan modernitenin gelişi”, Martin Jay’in haklı olarak ısrarla belirttiği gibi, her yerde aynı zamanda olmamıştır. Tıpkı tarihteki diğer dönüşümler gibi “akışkan hale” geçiş de gezegenin farklı yerlerinde, farklı zamanlarda gerçekleşmiş ve farklı hızlarda ilerlemiştir. Bir diğer can alıcı nokta da, değişimin her seferinde farklı bir düzen içinde gerçekleşmesidir – çünkü dönüşümü çoktan tamamlamış aktörlerin varlığı, onların iş akışlarının kopyalanıp her seferinde aynen tekrarlanması olasılığını seçenekler arasından çıkarmaktadır (bana göre ise, sahneye geç çıkanlar, genelde, model belirleyenlerin izlediği yolu kırpıp kırpıp iyice güdükleştirir ve bu yüzden kimi zaman felaketlere ve kanlı olaylara neden olurlar).

1. Ares’in Tepesi. Eski Yunan’da, Atina akropolisinin yakınlarındaki tepe ve bu tepede toplanan, yasaların veya kararların adalete uygunluğunun tartışıldığı divan. Günümüzde Anayasa Mahkemesi’ne veya Yüce Divan’a yakın bir anlamda kullanılmaktadır. (Ç.N.)

Akışkan Modernite'de, yaygın olarak "postmodernite", daha az oranda da "geç modernite", "yüksek modernite" veya "ileri modernite" gibi şekillerde isimlendirilen olguyu ele alıyor Bauman. Aydınlanma sonrası yükselen rasyonel, hedefleri ve yolu belli, öngörülebilir, özgüvenli, katı modernitenin karşısına belirsiz, tekinsiz, güvencesiz bugünü anlamak için kendi kuramsal çerçevesini, akışkan moderniteyi koyuyor. Bunu da ancak kendi düzeyindeki birinin altından kalkabileceği biçimde yapıyor: Aynı metnin içinde bir yanda Platon, Marx, Weber, Huxley, Orwell, Bourdieu, Sennett var, bir yanda tüketim toplumu, kapitalizm, cep telefonları, alışveriş merkezleri, göçmenler, mülteciler, sanal dünya...

1925 doğumlu Bauman, 20. yüzyılı da, 21. yüzyılı da görmüş ancak ilgisinin canlılığını, gencecik, taptaze yaklaşımını hiç kaybetmemiş. Ve hiç şüphe yok ki, gözlerimizin önünden akan hayatı, yaşadığımız dünyayı anlamlandırmada en güvenilir kılavuzlardan biri, aynı zamanda kendini merakla dinleten eğlenceli bir yol arkadaşı.

